

*BERTIARE i BERTIO- (d'on *bres* i el seu diminutiu *bressol*). □ 1.ª doc.: S. XIII i c. 1200: *bres*, *VidesR*, *Set Savis*; *bressol* en els mateixos i en doc. de 1181; *bressar* també en Lull.

Donarem de seguida la documentació i història d'aquests mots, però convé posar des del principi un altre mot inseparable amb el qual no deixarem d'orientar-nos: l'antic mot hispano-romànic *COMBÖRTIA/COMBRÖTIA, 'concupina, la que dorm amb un home que no hi està casat', d'on el port. ant. *comborça*, lleonès i cast. antics *combrueça*, *combleça*, mossàrab *qum(b)lúča*, mot clarament format per una llengua indoeuropea amb el prefix pre-romà indoeuropeu CON- 'juntament' i el nostre element BERTI- amb la idea de 'llit' o de 'jeure', segons les normes de l'apofonia i morfologia generals indoeuropees (els detalls i fonts, més avall).

D'un dels sants de les *VidesR* de fi del S. XIII se'ns conta el que passava a l'infant «con él dormís en lo seu *bres* en lo palau del pretor», forma que tradueix el ll. *cunabulis* de la *Legenda Aurea* en el ms. principal, P94v1; *bressol*, però, en l'altre ms., també rossellonès i poc menys antic, B. En els *Set Savis*, també del S. XIII, tenim una vegada *bres* (v. 636) i moltes la forma diminutiva, entre elles en rima: «lo lebrer viu l'infant tot sol / e gitàs al peu del *brassol*», v. 53, i també, amb grafia més depurada, *bressol* v. 62, *bressol* v. 626 (-z- amb valor sord de ç en aquesta època), *brassol* de nou vv. 647, 649, 662, 702.

En Lull tenim junts els tres mots (ms. que confon pertot ç i ss): «lo manejar que hom fa ab los infants en lo *bressol* per so que no ploren, no és moviment natural --- e per assò més nou als infants lo *bres*¹ que ls plors, e més ploren per so car no ls *bressa* hom, que no faria si hom no ls acostumave a *bressar*», *Doctrina Pueril* (ed. Gili, p. 253). Ja en una reglamentació de les cases dependents i destinades al benestar de les ordres militars, de 1181 (o trad. poc després), es preveuen «petits *bressols* a ops dels infants», Miret i Sans (*TemplH*, p. 540). Aquesta forma del substantiu, que ja es troba també en Desclot («l'infant dormia al *breçol*», cap. 4) deu ser la més freqüent en el conjunt medieval, i és encara la que trobem en escriptors valencians dels anys 1400-1575; com St. Vicent Ferrer: «sen Domingo, que estant en lo *bresol* se levava e gitava's en terra» (*Quaresma*, 63,98); «sent Ambròs --- jahia en lo *bresol* e dormia de sobines ---» (id. 184,38); i OPou.²

Avui *bres* i *bressol* segueixen vigents pertot en català, i es repeteixen el territori de la llengua: aquest des de l'extrem N. (des del Rosselló) fins al Segre alt i mitjà, i fins més enllà de Barcelona; *bres* des d'allí cap a l'O. i al Sud, i a les Balears: *bres* a tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera i altres valls del NO., en la major part del Pallars, a Ribagorça, i generalment en català occidental, i ja des de cap al Penedès, al Priorat (J. Bru, *Misc. Folk. d'Arabia*, p. 154), viu en terra valenciana almenys fins cap a Castelló.³ Sense que rebutgem la probabilitat d'una distribució anterior més complexa: hi ha *brassol* a l'Alguer, *bres* en

vells textos rossellonesos: «set lectos torneatz, duos *bres*, set vànoas, tres desch ---» en un inventari de 1307 d'un mercader de drap de Perpinyà (RLR IV, 377); «Bernat callà una estona, après parlà: / —Jo só criat en cambra de marbre blau / y patges me *bressaren* en *bres* daurat», Milà, *Pros Bernat*, v. 207.

Fora de les bases de sentit i de forma general que es dedueixen d'això, ja solament veiem que l'arrel del mot degué terminar en l'antiga africada ç, car hi ha aquesta lletra en els textos antics que distingeixen (en els mss. medievals que he citat predominen en general els que confonen) i avui encara es pronuncia amb ç a la coneguda zona fronterera (*bréθ* a Aiguaviva). La dada més antiga en el llati medieval és *berciolum* en la Vida de Saint Pardoux, fi del S. VIII (AThomas, *Rom.* XL, 110). Pel que fa al timbre de la È, com a conseqüència de la llei de les tòniques catalanes, gran part del territori no pot aclarir-ho, car hi ha confusió dels dos timbres en aquesta posició en el rossellonès, el valencià i tot o quasi tot el cat. occidental.⁴ Però en català oriental una È exigeix clarament una base en È en aquesta posició, i la tançada és general a tot el domini oriental, tant en el present del verb com en el substantiu, mentre que la Ñ de Menorca i Mallorca (*AlcM*, Amengual, DFiguera) semblaria indicar una antiga variant amb È o Ì originària.⁵

Fora del català, tenim ací una extensió clara i coherent; i simple si tenim en compte que és un manlleu del català el sard *brazzolu*. En efecte, l'extensió del mot està netament limitada a la llengua d'oc, el francès, el català i el gallego-portuguès, incloent amb aquest només els parlars lleonesos (des de Salamanca fins a la costa d'Astúries, si bé amb una interrupció de vells mots com *trubiecu* i *escaniellu* en el centre de la faixa asturiana, reapareixent, però, cap a Santander).⁶

El mot occità fou *bretz* (o *bres*) des de l'Edat Mitjana, i *bressol*, que ja apareix en Bertran de Born i algun altre trobador (Rayn. II, 255; *brassolet* PSW I, 164) i també hi trobem ja *bressar* (Rayn.). En francès, en canvi, hi ha la forma *berz* (*bers*) i també el diminutiu *berçuel*, des dels orígens, i també el verb *bercier*, tots ells ja en el S. XII; després reduïts per simplificacions fonètiques a *berceau* [1472] i *bercer*; hi ha, doncs, una oposició entre la forma radical *berç* del Nord i *breç* del Migdia i del català (per més que *berç* entri un poc a l'extrem oc. i ja amb algun ex. medieval). Els dialectes actuals ens mostren que el tipus diminutiu *bressol* es prolonga des del català per la zona llenguadociana alta i costera, i després reprèn en terra d'oïl en els parlars de l'O., centre-Sud i centre Nord-est fins a París, amb *ber(s)* avui a l'extrem N., NO. i tot l'E. del domini francès; mentre que en terra occitana el primitiu *bres* és la forma de Provença,⁷ del Centre i del llgd. occidental. Resta, però, una àrea gascona considerable on *brès* només significa una panera (sentit que coexisteix amb el propi i amb altres de translaticis a les altres regions de França) i és el diminutiu CUN-ELLA (derivat del ll. CUNA) el que ha